

k o m m u n i k á c i ó s n y o m á s, amelyre „az jellemző, hogy elvileg teljesen egyformán irányul egy bizonyos társadalom tagja felé” (137). Az általános kommunikációs nyomás hordozója a tömegkommunikáció, amelynek tartalma az egyén közvetlen tapasztalataival ellentmondásba kerülhet. A kötet ehhez kapcsolódóan részletesen tájékoztat a kommunikáció társadalmi alapintézményeiről mint a társadalmi cserének az anyagi mellett a másik, úgynevezett kommunikációs intézményrendszeréről (iskola, művészeti és tudományos élet, vallás stb.), majd a kommunikációs folyamatok társadalmi érvényű tartalmi szféráiról, a hegemoniáról és az ideológiáról, ahogy ezek ugyanis az egyén világméretét alakítani igyekeznek és alakítani tudják. Annak alátámasztására, hogy mennyire nemcsak elméleti kérdésekről van szó, hadd említsem meg a kötet illusztrációs anyagát az amerikai „tudatipar” manipulációs eljárásairól, valamint ennek ellentételezéséről, a személyes tapasztalatok által létrehozott „tudatosítási folyamatokról” (vö. 172. és köv.).

E két tényező szembenállásában Nordenstreng a következő ellentmondásra mutat rá: „az uralkodó véleményléggörrel átítatott levegőt belelegezve az embernek nem nagyon áll rendelkezésére az önálló véleményalkotáshoz szükséges intellektuális anyag: nincs lehetősége a választásra. Lényegében egy és ugyanaz az anyag kínálkozik a spontán gondolkodás számára — amely a korábban elsajátított véleményt és az ezt alátámasztó információt ismétli” (188). (A szerző, aki elkötelezett finn marxista, a fenti tételt megint csak a főként tömegtájékoztatási kutatóközpontok fölméréseire alapozott adatokkal igyekszik alátámasztani, és fejtegetéseit kiterjeszti a polgári demokrácia eszményének elfogult bírálatára is.)

A kötet a továbbiakban röviden taglalja a kommunikációs technikai kérdéseit, az információ előállítását, fogyasztását és a tömegkommunikáció hatásait, végül pedig két fejezetet szentel a kommunikációkutatás történetének, illetve a kommunikáció-elmélet jelenének.

Nordenstreng munkája szakkönyv, de abból a fajtából való, amely nehézség nélkül érthető, sőt — bizonyos elfogultságai ellenére is — élvezetes olvasmány. Újdonságértéke sajátos szempontjaiban van. Amit hiányolhatunk belőle, az a szorosabb értelemben vett nyelvészeti kérdések bővebb taglalása és az aktuális nyelvi folyamatok mélyebb elemzése, vagyis a tézisek adatolása konkrét nyelvi alakulatokban.

Szende Tamás

Mutató a Magyar Nyelvjárások Atlasza I—VI. kötetéhez. Összeállította: Balogh Lajos, Deme László, Imre Samu. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1980. 196 oldal

A Nyatl. 1162 térképének több mint a fele lexikai jelzetű. Ezeknek a lexikai térképlapoknak nagy részén a vizsgált fogalomnak számos, olykor több tucatnyi nyelvjárási megnevezése található. Közöttük vannak olyan ritka tájszavak is, amelyek eddigi tájszótárainkban sem lelhetők meg. De a morfológiai, valamint a fonetikai térképlapokon is előfordulnak olyan változatok, amelyeket alapos nyelvtörténeti és dialektológiai ismeretek nélkül nehéz azonosítani a térképlapok címszávaival. Mindez nyilvánvalóvá teszi, hogy a Nyatl. használatának megkönnyítéséhez és meggyorsításához elengedhetetlenül szükség van egy adattárszerű mutatóra.

Ez a mutató most, a Nyatl. VI. kötete után három évvel a nyelvészeknek és a rokon tudományok szakembereinek a kezébe került. A mutató összeállítói a lexikális változatok bemutatásában a teljesség elvét követték, az egyes lexémák fonológiai-fonetikai változataiból viszont kiválasztották azokat a főbb típusokat, „kulcsalakokat”, amelyek-

nek segítségével a többi, a mutatóba fel nem vett hangtani változat is viszonylag könnyen felismerhető. Ezzel az ésszerű megoldással a mutató terjedelme jelentős mértékben csökkenthető volt.

A mutatókötet szerkezete a következő. Az Előszó (7–16) felvilágosít a kötet felépítéséről, szerkesztési elveiről. A kötet gerincét alkotó betűrendes Szómutató (17–169) magában foglalja a Nyatl. címszavait, a térképlapokon található lexikális változatokat és a lexémák fonológiai-fonetikai változatainak főbb típusait, „kulcsalakjait”. A Nyelvtani mutató (172–181) az alanyi és a tárgyias igeragozásról, a névszókhöz kapcsolódó jelekről, a birtokos és a határozószói személyragozásról, valamint a névszói viszonyragozásról ad áttekintést. A Címszójegyzék (184–195) felsorolja a Nyatl. hat kötetének címszavait a térképek számozásának sorrendjében.

A mutatókötet lehetővé teszi, hogy a Nyatl. teljes szókészletileg anyaga hozzáférhető legyen és bekerülhessen a magyar nyelvészeti szakirodalom vérkeringésébe. Rengeteg munkától tudja megkímélni a kutatót. Bizonyára nemcsak a Nyatl. hat kötetének a tulajdonosai fogják beszerezni, hanem mások is. Az otthoni könyvespolcon is könnyen elhelyezhető kötetből ugyanis előre ki lehet keresni a Nyatl. egy-egy térképlapjának a számát, s a térképlap számának ismeretében idővesztés nélkül meg lehet találni a kérdéses adatot valamelyik közkönyvtárunk Nyatl.-ában.

Kiss Lajos

A magyar szaknyelv kutatás bibliográfiája. Szerkesztette Csörögi István és Nagy Ferenc. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Nyelvtudományi Dolgozatok 31. Budapest, 1980. 210 oldal

Az újabb kor tudományos fejlődésének egyik fontos jellemzője az, hogy ugrás-szerűen megnőtt a publikációk száma. A régi múltira visszatekintő tudományágak szakirodalmát már jó ideje lehetetlenség egy embernek áttekinteni, de az új, induló diszciplínák is gyorsan megteremtik a maguk szakirodalmi rengetegét. Ilyen körülmények között a tájékozódást és a tudományos kutatómunkát segítő, könnyítő, gyorsító, a kutatók idejét, energiáját megtakarító szakkibibliográfiák szerepe egyre nő.

Ezek sorába tartozik a magyarországi nyelvtudomány legújabb, szerény kiállítású, fénymásolással készült, s mindössze 200 példányban közzétett, 1980 végén megjelent szakkibibliográfiája, az ismertetőmunka. Folyóiratunk széles olvasótáborában bizonyára nem kevesen vannak, akiket valamely szakma nyelvi kérdései érdekelnek. A nyelvészeknek kívül elsősorban az ő figyelmüket kívánom felhívni rövid ismertetésemben erre a hasznos összeállításra.

A szerkesztők ezt írják a bevezetőben: „A *szaknyelv* fogalmát tágran értelmeztük, s így kerültek anyagunkba a háztartási munka, a diáknyelv, a tolvajnyelv szókészletét vizsgáló munkák is. Bibliográfiánk a teljesség igényével rendszerezi és annotálja a hazai magyar nyelvészeti folyóiratokban a lapalapítástól 1975-ig megjelent szaknyelvi témájú cikkeket, a nyelvészeti kézikönyvek, tanulmánykötetek szaknyelvi vonatkozású fejezeteit és utalásait, valamint a korábban megjelent bibliográfiák, szakszótárak és szójegyzékek anyagát” (4), ezeken kívül az MTA Szaknyelvi Munkabizottságának tagjai által beküldött tanulmányjegyzékeket is. A bibliográfia három nagy fejezetre oszlik, és pedig: 1. a szaknyelvekről általában, 2. a szaknyelvek története, 3. a szaknyelvek leíró nyelvésze. Ezeken a fejezeteken belül arab számokkal (1-től 8-ig) az egyes nyelvtudományi ágazatoknak megfelelő alfejezeteket találunk (ezeket l. 5). A tájékozódást nagyban segíti a mutató, „amely szakmák, tudományágak és egyéb nyelvi rétegek szerint adja meg annak a tételnek a számát, ahol az annotáció is található” (7). Néhány címszót —